

Данијела М. Јањић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију
Катедра за италијанистику

ДУШОМ, ТЕЛОМ И ПЕРОМ: СРПСКИ ПУТОПИСЦИ У ИТАЛИЈИ ИЗМЕЂУ ДЕВЕТНАЕСТОГ И ДВАДЕСЕТОГ ВЕКА

Kovačević, Zorana (2020), *Andai in Italia per cambiarmi l'anima e il corpo. L'immagine del Belpaese nella letteratura di viaggio serba tra Ottocento e Novecento*, Alessandria: Edizioni dell'Orso, 180 p.

У богатој панорами српско-италијанских културних и књижевних односа, Зорана Ковачевић, ванредни професор италијанске књижевности и културе на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, у својој монографској студији *Andai in Italia per cambiarmi l'anima e il corpo. L'immagine del Belpaese nella letteratura di viaggio serba tra Ottocento e Novecento* (Поћох у Италију, да изменим и душу и тело. Слика Италије у српској путописној књижевности између деветнаестог и двадесетог века), објављеној 2020. године, издаваја и истражује путописну књижевност српских путника (писаца, књижевних критичара, преводилаца, уметника, предавача, историчара, новинара, лекара, дипломата, политичара, адвоката, итд.) по Италији у периоду од 1868. до 1972. године. Студија је издељена у две целине, које се даље, затим, гранају у поглавља; први део садржи два поглавља, а други четири.

Након *Уводних напомена* (*Premessa*), у којима ауторка сажима теме којима се бавила и износи основну поставку своје студије, као и динамику њеног наставка, дајући истовремено смернице за њено лакше консултовање, следи *Први део* (*Parte prima*) студије, структурисан у два поглавља.

У првом поглављу *Првог дела*, насловљеном *Путевима Гран Тура* (*Sulle orme del Grand Tour*), изложена је кратка историја путовања као друштвене појаве са

¹ danijelajanjic@filum.kg.ac.rs

подсећањем на неке од његових основних дефиниција и његове повезаности са књижевношћу, уз преглед типологије путника кроз различите периоде, док се даље пажња усмерава на расветљавање питања шта је све Италија представљала за српске путнике, са усмереношћу на 19. и 20. век. Разматрају се и професије путника, њихови разлози за путовање и форма коју бирају за своје списе. Приступ материји употпуњен је прегледом научноистраживачких студија и радова различитих аутора објављених на тему Италије у путописним делима српске књижевности или у делима са приметном путописном нотом.

Друго, обимније поглавље *Првог дела*, под насловом *Портрети српских путника по Италији* (*Ritratti di viaggiatori serbi in Italia*) поставља Љубомира Ненадовића са његовим *Писмима из Италије* као писца од којег почиње јасна традиција дела посвећених Италији, која се потом нижу и сврставају према прецизно одређеним периодима, од приближавања 20. веку, преко предратног периода и времена између два светска рата, до послератних година – након Ненадовића, бројни су писци обухваћени анализом тема и стилова, следећим редоследом: Милан Ђ. Милићевић, Васа Пелагић, Коста Трифковић, Аксентије Мародић, Стеван Коњовић, Ристо Ковачић, Марко Цар, Стеван Павловић, Ђорђе Дера, Михаило-Полит Десанчић, Милан Јовановић Морски, Јулијана (Јулач) Паланачка, Милан Савић, Јован Суботић, Симо Матавуљ, Јован Данић, Душан Синобад, Иван Иванић, Бранислав Станојевић, Веселин Ђисаловић, Бранислав Нушић, Сава Ковачевић, Исидора Секулић, Милорад Павловић, Станиша Станишић, Раде Заклановић, Павле Лагарић, Раде Драинац, Станислав Винавер, Милош Црњански, Растко Петровић, Јован Дучић, Тодор Манојловић, Станислав Краков, Јулка Хлапец Ђорђевић, Олга Палић, Јелена Ј. Димитријевић, Марко Ристић, Радивоје Марковић, Градимир Маринковић, Васиљ Поповић, Мића Поповић, Душан Матић, Тодор Манојловић, Милош Црњански, Нада Маринковић, Десанка Максимовић, Олга Московљевић. О појединим ауторима, у зависности од датума када излазе њихова дела, говори се у више наврата, а разматрају се и дела анонимних аутора. Поред тема и стилова, истакнути су и жанрови, форме, тон и дубина приповедања. Захваљујући свеобухватности у истраживачком приступу доступних материјала, из прегледа нису изостављени ни књижевни доприноси мање познатих аутора, чиме се омогућава поглед и на најскривеније одразе искуства путовања по Италији у текстовима друге половине 19. века и у 20. веку.

Други део (*Parte seconda*) студије чине четири поглавља посвећена Риму, Напуљу, Венецији и Тоскани.

Прво поглавље, *Рим: траговима прошлости* (*Roma: sulle orme del passato*), за циљ има тумачење разноликих представљања Вечног града, што се постиже углавном сагледавањем односа између прошлости и актуелног тренутка у списима следећих аутора: Ђорђе Дера, Марко Цар, Бранислав Станојевић, Тодор Манојловић, Раде Заклановић, Милош Црњански, Јован Дучић, Десанка Максимовић, Љубомир Ненадовић, Аксентије Мародић, Олга Палић, Ристо Ковачић и Јулка Хлапец Ђорђевић. Сложеност приказа Рима и значења која он добија у делима српских писаца додатно се потврђују кроз херменеутичко ишчитавање страница које су Марко Цар и Милош Црњански посветили Торквату Тасу и оних које је Милош Црњански посветио Ђузепеу Ђоакину Белију.

Друго поглавље *Другог дела*, под насловом *Напуљ: рај настањен ђаволима* (*Napoli: un paradiso abitato da diavoli*), истиче посматрање града кроз призму личног доживљаја српских путника како би се у потпуности сагледала три доминантна тематска поља у анализираним текстовима: величанственост природног пејзажа, динамичност града и уобичајене представе о Напуљу, које се и мењају ка новим мишљењима у складу са новим откривањима града. Истраживана тематска поља обухватају и локалитете око Напуља, односно Помпеје, Везув и острво Капри. У овом поглављу заступљени су Љубомир Ненадовић, Милан Јовановић Морски, Милорад Павловић, Михаило Полит-Десанчић, Марко Цар, Ђорђе Дера, Веселин Ђисаловић, Станислав Винавер, Милош Црњански и један анонимни аутор.

Треће поглавље, *Венеција: вољена и презрена краљица* (*Venezia: amata e disprezzata regina*) обједињује мишљења различитих писаца у сложenu слику града како би се проникло у дубину осећања која су јединствена када се путује кроз Венецију. Милан Савић, анонимни аутор са иницијалима М. Н., Марко Цар, Ђорђе Дера, Станислав Краков, Нада Маринковић, Радивоје Марковић, Сава Ковачевић, Исидора Секулић, Васа Пелагић, Коста Трифковић и Станиша Станишић својим записима омогућили су да се отвори чудесна лепеза мотива који величанствену Венецију смештају међу најзаступљеније градове и у српској књижевности. Иако мање обимно од осталих поглавља, ово поглавље нуди доста подстицаја за даља истраживања и допуњава претходна.

Четврто поглавље, *Тоскана: синтеза цивилизације и природе* (*Toscana: sintesi di civiltà e natura*), триптиху славних градова придружује подједнако славну италијанску регију, која је као географски већа целина италијанског полуострва у српској књижевности позната углавном преко *Писама из Италије* Љубомира Ненадовића и *Љубави у Тоскани* Милоша Црњанског, иако су и други писци посвећивали редове тосканским градовима. Зорана Ковачевић подсећа да нису

само Фиренца, Пиза и Сијена биле одредишта српских путника, већ и Карара, Фијезоле, Лука, Пистоја, Прато и Сан Ђимињано. С друге стране, Фиренца, Пиза и Сијена биле су мета путовања већег броја писаца и управо је око њих, као централних тема, спроведена упоредна анализа списа. Милан Савић, Раде Заклановић, Љубомир Ненадовић, Ђорђе Дера, Марко Цар, Десанка Максимовић и Тодор Манојловић својим записима омогућавају да се Фиренца читаоцима покаже као град са јаком историјском и уметничком димензијом, истовремено неодвојив од пејзажа, односно природе која га прожима, али и као град који се мења и приближава савременим формама, удаљавајући се од идеализованих поимања са којима путници долазе. Зорана Ковачевић не изоставља да, говорећи о Фиренци као теми српских путописа, обогати своју студију критичким читањем оних страница које је Милош Црњански посветио Дантеу и Беатричи. Пиза је протумачена најпре као град који се сажима око Трга чуда и своје уметности, да би се потом та њена слика сударила са њеним меланхоличним одразима, првенствено код Ђорђа Дера. Такође, Ђорђе Дера и Олга Палић сачували су слику Пизе, којој су снагу одолевања времену дали уметници и архитекти, док ју је Милош Црњански оденуо у суматраистичке визије наглашене призорима из свакодневног живота. Олга Палић је и уметност, односно архитектуру Сијене учинила протагонистом својих записа и окидачем узвишених осећања у њој као путници, а Милош Црњански је и Сијену приказао кроз једног италијанског књижевника, овај пут Чека Анђолијерија, али и формирајући још једну наративну линију са које паралелно посматра прошлост и садашњост.

Анализе слика градова у српској путописној књижевности често су праћене упоредним ишчитавањем страница из других књижевности те се одабрана дела српских аутора посматрају и у ширем, европском контексту.

У *Закључцима (Conclusioni)* Зорана Ковачевић даје сажети преглед многобројних издвојених и анализираних тема српских путописних дела обједињених по први пут на италијанском језику у њеној студији, која због тога представља обиман и детаљан подухват одређивања слике Италије у српској књижевности између деветнаестог и двадесетог века. Самим тим, ова студија, писана јасним научним стилем у систематичним излагањима, представља и ризницу предлога за даља истраживања у области књижевности и културе; као таква, намењена је првенствено свима онима који се баве српско-италијанским књижевним везама, али и самим италијанистима, с обзиром на то да је у неколико поглавља акценат на италијанској књижевности и култури.

*Душом, телом и пером: српски путописци у Италији
између деветнаестог и двадесетог века*

На крају студије, дат је практичан и значајан *Прилог (Appendice)* у виду *Хронолошког списка текстова, одређених и српских путника по Италији од 1868. до 1972. године (Elenco cronologico dei testi, delle destinazioni e dei viaggiatori serbi in Italia dal 1868 al 1972)*, додатно распоређених према италијанским регијама и градовима овековеченим у записима из датог периода.